

СТРАЖИЛОВО

ВЛАСНИК И УРЕДНИК

ЈОВАН ГРЧИЋ

У НОВОМ САДУ, 20. МАРТА 1894.

ПЕСНИШТВО

ОПОМЕНА

Знам чаробно место у глухој долини,
 Гора га висока свуда окружава
 И брижно га штити од бурних ветрова,
 Сунце га у по дне само обасјава.
 За ту дољу не зна ни оро ни змија,
 Глас курјака дивљег никад је не буни,
 Тајно бистри поток по камењу шумти
 И мирисне капи на обале круни.

Као тамњан влага онуда мирише,
 Очарани туда ветрићи полећу,
 Љуљкају се, падну и слатко издишу
 На свилоној трави и разблудном цвећу.
 Ал' пази кад минеш овуда случајно,
 Кад је глухо доба, кад поноћ наступа
 И нагне се месец преко мирних гора —
 Ту долази вила тајно да се купа.

Капљице је љубе, њезин смех се ори,
 Спрам месеца блиста белина од груди —
 Ти побегни отуд брзо и без трага,
 Помоли се Богу и при себи буди!
 Јер ако те само то чудо заплени,
 Све што дуже гледаш бол ће бити већи,
 Проклињаћеш случај и кршићеш руке,
 Али мира не ћеш никад више стећи....

Ленскиј

ПРВИ ЦВЕТ

Уосмејку првом неба прољетнога,
 Лазурном ведрином што прекрива свет,
 Пред ружичним зрачком премалећа тога
 Украј пустог цбуна први нико цвет.

Над њим небо плави и сунашце сије
 И слатко га мази поветарац млад;
 Он не зна за боле што их живот крије,
 Не зна шта је уздах, ни туга ни јад....

И дан за даном лагано пролета
 А он жарко љуби благи живот свој,
 Па радосно живи и спокојно цвета
 И мирише тихо у тишини тој.

Тако љубав моја, што ми срце гаји,
 Све бујније расте и развија цвет,
 И не мислећ' шта јој варљив удес таји —
 Да л' бескрајан живот ил' студени лед....

Јов. А. Дучић

СРЕЋА И ЉУДИ

ШЛАЛА У ЈЕДНОМ ЧИНУ

НАПИСАО И. И. ВУКИЋЕВИЋ

О С О Б Е:

Макса Поповић, чиновник у контроли. — **Рокса**, његова жена. — **Аца**, њихов син. — **Евица**, њихова кћи.
Зорка, њена другарица. — **Мита Митровић**. — **Газда Марко**, сеоски трговац.

Догађа се у наше дане, код Поповића.

П Р В А П О Ј А В А

Макса, Рокса и Евица

(Соба врло скромно намештена. *Рокса* и *Евица* седе)

Макса (скида наочаре и меће их у кутију, јетко). Зар је само једна брига, те кажеш ћутим! Та мене већ зној од брига дави, а она зна само: ћутиш, ћутиш!... Ето прво за ту меницу....

Рокса (шије и не гледа *Максу*). Ах, и та твоја меница! Ако је ручак: меница; ако је вечера, опет: меница (оставља брзо рад и погледа попреко на *Максу*). Ти мислиш: само се ти бринеш, а ја овамо седим на свили и кадифи! Зар се ваљда ја не бринем?!

Макса (тихо и замишљено). Та бринеш се и ти, ко каже?!

Рокса (устаје). Те још како се бринем!... Ето, зима на вратима, а ја већ... није због година, но веруј Богу, доведе ми је дошло (показује грло), а све велим, шта да плаћам млађе, 'ајд бар то да уштедим. А ти то не видиш!... Па ето и месојеђе за који дан, а знаш шта ми је на врату?

Евица (тихо). Од данас још месец дана до месојеђа.

Рокса (брже говори). Да бо'ме, да је још месец дана, зар то није брига?... Девојка је већ... брига сама...

Макса (хода зловољно и шапуће). Како, како! (отреса рукама) Мани, не говори више! (стане) А замисли само, да је неке среће... то јест, да нам нешто сад од једном падне изненада пет стотина динара!

Рокса (уздахне). Боже мој, кад би то било!

Макса. Или хиљаду.

Евица. Или десет хиљада!

Макса. Десет хиљада, десет хиљада! Та то је новац! Овако лежи десет хиљада динара, а чији су то, на пример, десет хиљада динара?... Моји... А смем ли да потрошим? Како да не смем... Смем. Ево, на пример, три динара за бурмут.

Рокса } (подругљиво). Бурмут!?

Евица }

Макса. Молим, молим, то је за на пример. Па онда два динара за пршуте.

Рокса } (подругљиво). Пршуте!?

Евица }

Макса. Ама молим, молим, то је све за на пример.

Евица (гледа преда се). Какви су то примери!

Рокса (љутито). Ти даде све паре за... за којешта (устане нагло). А шта би ти, брајко, радио са твојим примерима, кад би сад од једном добио сто хиљада динара? (вишим гласом) Сто хиљада динара!

Евица. Јест, шта би радио са сто хиљада динара?

Макса. Ја?

Рокса. Јест, јест, ти!

Евица. Ти, отац, ти!

Макса. Ја? (заврти главом) Е, то не ћу да вам кажем.

Рокса. А ја бих овако: и млађе да имам, и без брига да живим и да знам, где пара иде, и да знам кад ће пара доћи. Нико не би казао: ова кућа побесне, од кад паре доби. Све бих ја то знала... све! Што бих ја учинила, то би било најбоље, чујеш, најбоље. Ми бисмо по мени били одвојени од осталог света. Не бисмо били обични људи, него нешто друкче... са свим друкче.

Евица. А тек ја... па Аца!... Све би то вредело, све би то било прво.

Макса. А ја?

Рокса. Нема сумње, и ти... Само би требало да се мало измениш, да се мало дотераш.

Макса. Лако је, брате, све то, само...

Рокса. Шта само?

Макса. Само нема сто хиљада динара.

Рокса (уздахне). Право кажеш!... Мало фали.

Евица (уздахне). Врло мало.

Макса. Да је бар десет хиљада!

Евица. Или хиљаду!

Рокса. Та да је само оних пет стотина, опет, опет би било боље, много боље.

Д Р У Г А П О Ј А В А

Аца и пређашњи

Аца (улази нагло. У левој руци држи новине и маше њима, али за прво време не може ништа да говори. Код свију осталих немо чуђење). Во...

војводе, да се ма... ло повратим! (баца штап и шешир). Само брзо!

Макса (диже шешир и штап. Љутито) А још све ово није платио.

Рокса }
Евица } (у чуду). Шта ти је!?

Аца (као и пре). Глете! (маше новинама) Овде је... овде је... необична срећа! Ама где је чаша... дај чаше!... Дај стакло!... Све ме нешто гребе у грлу.

Макса. Шта је то?!

Рокса (уплашено прилази Аци). Шта му би?!

Евица (даје му чашу воде). Ево, браца... али за Бога?!

Аца (пије мало воде и маше новинама). На осмом вучењу (пије) обвезница... (загрдне се) зај... зај... зајма.

Макса. Море, удавићеш се!

Аца. До... добили смо... добила је наша срећка!...

Рокса. }
Евица. } Шта?

Макса (пљесне се рукама). Ето ти сад!

Аца (загледа у новине). Срећка серија пет стотина шездесет осам, број петнаест добила је (јаче виче) сто хиљада динара!

Рокса. }
Евица. } Шта?

Макса. Та не ће бит'!

Аца (важно). Сто хиљада динара!

Рокса. }
Евица. } Да л' је истина?

Макса (трља се по очима). Како то?!

Аца (љутито згужва новине и меће их у џеп). Но, ал' сте ви! Ја већ као луд трчим да вам јавим, а ви... (важно) Сто хиљада динара! Сто хиљада динара!

Макса (пљесне се рукама). Осам хиљада триста тридесет и три дуката и нешто више!

Рокса. Ама, Ацо сине, Бог е тобом, је ли то истина?

Аца (љутито). Је л' истина?... Како можеш питати, је л' истина?... Где моје очи виде, то је виђено!... Само сад где је лоз? Наонако, ако сте га изгубили!

Евица. Како да га изгубимо? (притрчи орману и вади из фијоке лоз). Ево... ево га! (разгледа и чита) пет стотина шездесет и осам...

Аца (отима јој брзо). Дај га!... Дај мени! (загледа) Серија. Пет стотина шездесет и осам, број петнаест.

(Мала почивка. Сви су збуњени и увочени)

Макса. Па сад... шта ћемо сад?!

Аца (брзо говори). Све сам удесио... Ти, отац, да даш оставку, а ја већ од сад нисам више практикант... Не ћемо ни у Београду живети; за те паре није Београд. Прво и прво једно две три године у Паризу.

Евица. Никако! Господин Пера каже: тамо је така гунгула, толико света... па кола сваки час!...

Рокса. Још би нам то требало, да нас прегазе кола, кад смо добили сто хиљада динара. Бољи је Беч!

Аца. Какав Беч! Саме Швабе и Швабице! Не ћемо... Најбоље у Италију.

Евица. А лети?... А врућина?...

Макса. А како би било да одемо мало на Свети Гроб... а?

Аца (прсне у смех). Већ кад ти, отац, не поменеш тај твој Свети Гроб? То је сад обичан пут.

Рокса. Знаш шта, Ацо сине, најбоље је, да сад останемо овде.

Аца. Врло добро! Да сазидамо кућу двокатницу или трокатницу са балконима...

Евица. Ти, браца, немаш укуса. Сад се више издају велике једнокатне куће.

Аца. Све једно, само нека је што лепо. Нека кошта пе-шест хиљада дуката, ама нека свако каже, кад је види: „То је њихова кућа!“ После, знате ону вилу на топчидерском брду... њу да купимо за две три хиљаде дуката... па добре коџе, лене каруце.

Евица. Ложу у претплати.

Аца. Та то су већ ситнице. И ложе, и соарета, и кафане, и балови... теби клавир најновије системе... Ја цилинцар... Отац... и он цилиндар...

Макса (одмахне рукама). Аја! Ја то не ћу! Ја 'оћу за мене једну астраганску шубару са свиле-ном поставом.

Аца. Лепо. Ти дакле астраганску шубару. Па Евици мантиле, жакете, хаљине од свиле, па мени рукавице, цвикер, фрак... ово, оно...

Рокса (прекорно). Лепо, сине, лепо, а мајке се не сећаш.

Аца. Како да се не сећам? Разуме се већ, за тебе тепелук... шамију од бисера... дијамантске гране...

Рокса. Бунду од кадифе!... 'аљину од затвореног атласа...

Аца (прекида је). Та да бо'ме! Ко ће сад и о тим ситницама да мисли!

Макса (за све време нешто тражи и мимиком показује, како се љути). Та где ли је само... само да ми је знати где је? (загледа око себе).

Евица. Шта то, отац?

Рокса. Да није нешто —?

Аџа (брзо). Да није лоз?...

Макса (увек тражи). Та мој шешир, брате... А где! (сети се да му је на глави, заврти само главом и узме штап).

Аџа. А камо ћеш ти сад?

Макса. Како, камо ћу... у канцеларију, него камо?

Аџа (смиче раменима). Можеш, ако 'оћеш... Ја сам већ готов с оставком.

Макса. Море, дете, чукни се мало овде! (куца се по челу). Знаш ли, да се ова торба никад не празни.

Аџа. Ха-ха-ха!... Прође и то. Ја не ћу више за јасла. Доста је две године.

Макса (врти главом и излази). Боже мој, да је ово пре дошло, шта би тек онда било!

(Наставиће се)

ВЕЧИТИ МУЖ

ПРИПОВЕТКА Ф. М. ДОСТОЈЕВСКОГ

ПРЕВЕО МИЛИВОЈ МАКСИМОВИЋ

(Наставак)

ХII Код Захљебињиних

Захљебињини беху заиста „са свим угледна породица“, како се оно пре изразио Вељчањинов, а сам Захљебињин беше и на очи врло солидан чиновник. Беше истина и све оно, што је говорио Павле Павловић о њиховим приходима: „живе господски, а нек човек умре, не остане ништа“.

Стари Захљебињин врло лепо и пријатељски предусрете Вељчањинова, из пређашњег се „противника“ претворио са свим у пријатеља.

— Честитам, јер је овако боље — започе одмах пријазно и ласкаво — ја сам се и сам на суду трудио, а и сам Петар Карловић (Вељчањиновљев адвокат) у оваким је стварима злато од човека. Шта ћете боље? Око шездесет хиљада ћете примити и без труда, без отезања и без свађе! Иначе се могла ствар да отегне две три године!

Вељчањинова одмах за тим приказаше и madame Захљебињиној, пуној старијој дами са обичним и уморним лицем. Почеше се купити и девојке, једна за другом или две и две. Девојака се накупило нешто и сувише много; мало по мало, па их се скупило десет до дванаест — Вељчањинов их није могао ни да изброји; једне су улазиле, друге излазиле. Ну у њихову броју беше много и другарица са суседних летњиковаца. Летњиковац Захљебињиних — велика дрвена кућа, неизвесна али особена стила и укуса, са просторијама, дозиђиваним у разним временима — имађаше велик врт; али овај врт беше у свези са још три или четири летњиковца са разних страна, тако да је велики врт био заједнички, а то је баш и потпомагало зближење и упознавање девојака са суседном омладином. Вељчањинов је одмах после првих речи опазио, да су

га овде очекивали и да је долазак његов, у својству пријатеља Павла Павловића, који жели да се упозна, био мало не свечано разглашен и објављен. Његов, у оваким стварима оштар и искусан поглед одмах је умео да види ту и нешто особено: по врло љубазном дочеку од стране родитеља и по неким особитим знацима на девојкама и на њихову оделу — и ако је онај дан био празник — почео је подозревати, да је Павловић употребио неко лукавство и да је овде, разуме се, не отвореним речима, него по свој прилици онако узгред, напоменуто о њему, како је самац „из виших кругова“, коме се већ досадио бећарски живот, да је богат, и како је врло, врло лако могуће, да би се на послетку, не премишљајући много, одлучио, „да учини крај бећарском животу“ и да се окући — „и то тим пре, што је ту скоро и наследио“. Чинило се, да је најстарија mademoiselle Захљебињина, дакле она, што јој беше двадесет и четири године и о којој се Павле Павловић изражавао као о прекрасној особи, била некако удешена на те жице. Она се особито истицала испред осталих сестара својим костимом и некаквом оригиналном фризуром своје бујне косе. Међу тим сестре и остале девојке изгледаху тако, као да су већ у тврдо знале, да је Вељчањинов дошао да се упозна „због Каће“ и да је дошао „да је види“. Њихови погледи а чак и по нека реч, која се омакла нехотице у току дана, потврдише му ту претпоставку. Катерина Федосјејевна беше висока, раскошно пуна плавојка са особито милим лицем, карактера очевидно тиха, не подузетна, скоро рећи дремљива. „Чудновато, да се овака девојка могла уседети!“ помисли и нехотице Вељчањинов, посматрајући је са задовољством. — „Истина без

мираза је и наскоро ће се са свим угојити, али има их увек, који воле оваке, каква је она сад... Све остале сестре не беху баш ружне, а међу другарицама беше неколико интересних па чак и лепих лица. Све га то започе интересовати; а у осталом он беше и дошао амо са особитим намерама.

Надежда Федосјејевна, шеста кћи, гимназистка и по речима Павла Павловића будућа његова невеста, није се појавила одмах. Вељчаџинов ју је очекивао са нестрпљењем, чему се и сам чудио и смејао у себи. На послетку се указа и она, и то не без ефекта, у друштву са једном отреситом и жустром другарицом, Марјом Њикиџишном, бринетом, са смешним лицем, које се, као што се одмах показало, страшно бојао Павле Павловић. Та Марја Њикиџишна беше девојка, којој беше већ двадесет и три године, иначе девојка паметна и подсмешљива; била је гувернанта мале деце у једној суседној и познатој породици. Захљебиџини су је одавно већ сматрали као члана своје породице, а девојке су је врло уважавале. Видело се, да је у овај мах особито Нади била потребна. На први поглед је Вељчаџинов опазио, да су све девојке биле против Павла Павловића, чак и другарице, а за кратко после уласка Надеждина видео је, да га она и *мрзи*. Опазио је и то, да Павле Павловић то и не види или не ће да види. Нада беше без спора најлепша међу сестрама — малена бринета, са изгледом дивокозе и смелашћу нихилистке; ђаволасто девојче са ватреним очима и прекрасним, и ако по некад и злим осмејком; са дивним усницама и зубићима, витка и стројна, са зачетом мишљу на бујном изразу лица, у овај мах још скоро са свим детињаста. Петнаест година још се видело по сваком кораку, по свакој речи. Показало се, да ју је Павле Павловић заиста видео први пут са везеном торбицом на рукама; ну сада ову већ више није носила.

Са својим је поклоном Павле Павловић прилично насео, чак је начинио непријатан утисак на присутне. Чим је опазио да је ушла невеста, приступи к њој, облизујући се. Поклоном, рече, хоће да награди Надежду Федосјејевну за „пријатно задовољство, које је осећао прошли пут поводом отпеване Надеждом Федосјејевном лепе романсе уз фортепијано“... При крају се збуни, не доврши и стојећи као да се напћао у небрану грожђу пружао је и силом наметао у руке Надежди кутијицу са браслетом, коју она није хтела да прими, него је, поцрвеневши од стида, скривала руке иза себе. Онда се дрско обрати мами, на чијем се лицу опајала збуњеност, и гласно рече:

— Не ћу да примим, тамаи!

— Прими и захвали се лепо! — рече отац са мирном строгошћу, али и он беше незадовољан: „Са свим излишно!“ промрмља, поучавајући Павла Павловића.

Нада, не знајући шта да чини, узме кутију и, спутивши очице, седе као што седају мале девојчице, то јест нагло се спусти на столицу и онда одмах опет одскочи, као да је села на пружинку. Једна од сестара приступи к њој да види, шта је добила, а Надежда јој пружи кутију још неотворену, показујући тим, да не ће ни да види поклон. Браслету извадише из кутије те пође од руке до руке; ну сви је посматраху ћутке а неки и са подсмехом. Једина мамаша рече усиљено, да је браслета прекрасна. Павлу Павловићу дође да пропадне у земљу.

Вељчаџинов га извуче из ове незгоде.

Наједаред поче гласно и весело говорити, ухвативши се за прву мисао, која му паде на памет, и не прође ни пет минута, а њему пошло за руком да обрати на се пажњу целог друштва. Вељчаџинов је изврсно изучио вештину ћеретати у светском друштву, то јест вештину изгледати потпуно простосрдчан и у исто време претварати се, да и своје слушаоце сматра за исто тако простосрдчане као што је и сам. Имао је дар, да се на са свим природан начин покаже, кад затреба, највеселијим и најсрећнијим човеком. Умео је такођер врло вешто да уметне у свој говор по неку оштру, заједљиву реч, шаљив намек, смешан каламбур, и то све као некако узгред, некако и не опајајући, а међу тим је можда и заједљива реч, и каламбур па и сам разговор већ давно био спремљен и научен, а такођер по неки пут већ и употребљен. Ну у овај мах се његовој вештини придружила и сама природа: осећао је, да је расположен, да га нешто вуче; осећао је у себи потпуну увереност, да ће победити, да ће кроз неколико минута све те очи бити упрте у њега, да ће сви ти људи слушати само њега једног, да ће говорити једино с њим, да ће се смејати само оном што он рекне. И заиста, за час се зачу смех, мало по мало се у разговор умешаше и други, зачуше се по некад и по три и четир гласа, где заједно говоре. Досадно и уморно лице госпође Захљебиџине доби готово израз радости; исто се догодило и са Катарином Федосјејевном, која је слушала и гледала као очарана. Нада га је оштро посматрала испод очију; видело се, да је у напред била непријатељски расположена према њему. То је Вељчаџинова још више подстицало. „Злој“ Марји Њикиџишној пође ипак за руком да протури у разговор доста осетљиву и пакосну примедбу на његов рачун; из-

мислила је и тврдила, да га је тобоже Павле Павловић приказао овде синоћ као свога пријатеља из детињства, и на тај начин хтеде, да га за целих седам година начини старијим, но што јесте, и ово је са свим отворено напомињала. Ну и самој злој Марји Њикићиној се допадао Вељчаџинов. Павле Павловић беше се са свим узнемирио. Он је, додуше, имао појма о средствима, којима влада његов пријатељ, и из почетка се чак радовао његову успеху, кикотао се и сам и мешао се у разговор; али после некако биваше све више и више замишљен, а на послетку га обузе као нека сета, што се јасно видело по његову узнемиреном лицу.

— Богме сте ви гост, кога није потребно ни забављати! — опази весело стари Захљебињин, устајући са столице, да иде горе у своју собу, где беше већ спрењено неколико судских аката да их разгледа, и ако беше празник. — А видите, ја сам вас сматрао за најмрачнијег хипохондрика од свију младих људи. Ето, како се човек може преварити!

У салону је био и гласовир; Вељчаџинов запита, ко се бави музиком, и на једаред се обрати Нади.

— Ви, чини ми се, певате?

— Ко вам је то рекао? — осече се Нада.

— Павле Павловић ми ту скоро рече.

— Није истина; певам само из лудорије; ја немам ни гласа.

— Па ни ја немам гласа, а ипак певам.

— Па то ћете нам онда ви певати? Ако је тако, онда ћу и ја певати! — севну очима Нада. — Само не сад, него после ручка. Страшно ми је мрска та музика — дода. — Фортенијано ми је дошао већ до грла; та код нас се од раног јутра до мркле ноћи непрестано свира и пева — шта вреди једна Каћа само!

Вељчаџинов се одмах ухвати за ову реч и показа се, да се, једина од свију, Катарина Федосјејевна озбиљно занима музиком. Он се одмах обрати на њу са молбом, да одсвира штогод. Видело се, да свима беше мило, што се обратио Каћа, а татап је чак поцрвенела од радости. Катарина Федосјејевна устаде смешећи се и пође до гласовира и наједаред нехотице и пенадно такођер сва порумени, и наједаред се застиде, што је ето тако велика и што јој је већ двадесет и четири године, и што је тако пуна, а црвени и стиди се као шипарица — све то јој беше написано на лицу, кад је седала за гласовир. Свирала је нешто од Хајдна а одсвирала је тачно, и ако без израза; беше се уплашила. Кад је свршила, Вељчаџинов јој страшно почне хвалити али не њу него Хајдна, а особито

то ону малу стварцу, коју је одсвирала — и њој то беше тако мило, и тако је благодарно и са уживањем слушала похвалу не себи, него Хајдну, да је Вељчаџинов и преко воље погледао на њу и пријазније и најљивије: „Та ти си славна девојка!“ — засветлело се у његову погледу и као да су сви редом разумели тај поглед, а особито Катарина Федосјејевна.

— У вас има прскрасан врт — обрати се наједаред к свима, гледајући кроз стаклена врата од балкона — знате ли шта, хајде да изидемо сви у врт.

— Хајдемо, хајдемо! — зачу се радосно клицање, бап као да је погодио најглавнију и свеопшту жељу.

У врту се шетали до ручка. Госпођа Захљебињина, која већ одавно хтеде отићи, да мало прилегне, такођер не заостаде него изиде са осталима да се прошета, али благоразумно остаде да мало седне и одахне на балкону, где је одмах и задремала. У врту постаде узајамно понашање међу Вељчаџиновим и свима девојкама још дружевније. Опазио је, да се њихову друштву придружила још два, три врло млада човека са суседних летњиковаца; један је био студент, а други просто гимназиста. Они одмах притрчаше сваки к својој девојци, а видело се, да су због њих и дошли; међу тим трећи „млади човек“, врло мрачан и нацрвеном дечко, својих двадесет година, са огромним тамним наочарима, поче брзо и намргођено шалтати о нечем са Марјом Њикићином и Надом. Посматрао је оштро Вељчаџинова и чинило се да му је дужност, да показује према њему највеће презирање. Неколико девојака предлагаху, да се одмах почне играти. На питање Вељчаџиновљево, чега и о што се играју, одговорише му, да играју све игре и на залог, а довече да ће играти „пословица“, то јест: сви поседају а један мора да се склони на неко време; они, који седе, изабери посланицу, на пример: „Тиха вода брег рони“, па када онога, што је на страни, позову, онда мора сваки или свака по реду спремити и рећи му по једну фразу. Први мора рећи таку фразу, у којој се налази реч „тиха“, други у којој се налази реч „вода“ и тако даље. Играч мора ухватити све те речи и по њима одгоненути посланицу.

— То мора да је врло занимљиво — опази Вељчаџинов.

— Ах, није! Страшно је досадно! — одговорише два три гласа у исти мах.

— Онда такођер играмо и позоришта — рече Нада, обраћајући се њему. Видите оно дебело дрво,

које је обрнуто клупама: тамо за дрветом су као бајаги кулисе и тамо седе глумци, па онда оданде изилазе краљ, краљица, принцеса, младић кад и како ко хоће, и говори што год му падне на памет, и онда на послетку ипак нешто испадне.

— Па то је славно! — похвали још једаред Вељ аџинов.

— Ах, није! И то је досадно! Из почетка сваки пут иде весело и лепо, а пред крај испадне сваки пут којешта, јер нико не уме да заврши; осем ако с вама не буде занимљивије. А ми мишљасмо о вама, да сте ви пријатељ Павла Павловића, а сад видимо, да се он просто хвалисао. Мени је врло мило, што сте дошли... из извесног узрока — рече на послетку, погледавши озбиљно и значајно Вељчаџинова и одмах оде опет к Марји Њикићишној.

— Довече ће се играти пословица — рече изненада Вељчаџинову поверљиво једна другарица, коју до сад једва ако је и опазио а није ни једне речи с њоме проговорио — довече ће се сви и имевати са Павлом Павловићем, па ћете сигурно и ви.

— Ах, како је то лепо, што сте дошли, јер је иначе код нас све досадно — рече му пријазно друга другарица, коју до сад са свим није ни опазио, која се на једаред, Бог зна одакле, појавила, рићокоса и пегава и са страшно смешним од трчања и жеге запуреним лицем.

Немир и забринутост све више обузимаху Павла Павловића. У врту је на послетку пошло Вељчаџинову за руком, да се са свим спријатељи са Надом; она га већ више није гледала испод очију као из почетка и, као што се чинило, оканула се са свим да га испитује и оштро посматра, него се кикотала, љупала и цикала и једно два пут га чак и за руку ухватила; осећала се врло срећна а на Павла Павловића није даље никакве пажње обраћала, као да га и нема. Вељчаџинов се уверио, да постоји чи-тава завера против Павла Павловића; Нада је са гомилом девојака мамила Вељчаџинова на једну страну, а остале другарице су опет под разним изговорима задржавали Павла Павловића на другој; али би се он, кад год би могао, отео и стрмоглавце појурио к њима, то јест к Вељчаџинову и Нади, па би тек из небуха промолио између њих своју ћелаву главу, узнемирено прислушкујући. Пред крај је то све радио без икаквих обзира и устезања; најивности његових геста и покрета по некад не беше границе. Вељчаџинов не могаше а да још једном не обрати особиту пажњу на Катарину Федосјејевну; њој је, истина, већ било јасно, да он никако и није долазио овамо ради ње, и да се већ много интересује за Наду; али јој лице и поред тога беше

исто онако мило и добродушно као и пре. Чинило се, да је већ и због тога срећна, што се такођер налази поред њих и што може да слуша оно, што говори нови гост; а сама, сиротица, никако не умеде да се умеша у разговор.

— Каква ли вам је славна ваша сестрица Катарина Федосјејевна! рече наједаред тихо Вељчаџинов Нади.

— А, наша Каћа! Та зар може бити бољег створења, но што је она? Она је наш општи аџео, ја сам у њу заљубљена! — викну Нада са усхићењем.

На послетку, у пет сати, седоше за ручак; и овде се врло добро видело да ручак није као обично, него је приређен овако нарочито због госта. Обнесоше два три јела, махом јела, која се виђају за обичним столом, скувана доста вештачки, а једно од њих беше некако чудновато, тако да му човек не би знао дати имена. Осем обичних столних вина појави се и једна боца токајског, опет очевидно изнесена ради госта; при крају ручка наточише, не зна се којим поводом, и шампањца. Стари Захљебињин погледао мало дубље у чашу па се сасвим одобровољно те беше готов да се смеје свему, што је говорио Вељчаџинов. Свршило се тим, да Павле Павловић на крају не могаше дуже да издржи: из суревњивости дође наједаред и њему у главу да направи неки каламбур, што и учини; са онога краја стола, где је он седео поред m-me Захљебињине, зачу се наједаред гласан смех, којем се све девојке обрадоваше.

— Татице, татице! Павле Павловић је направио такођер каламбур — викаху две средње Захљебињине у један глас; — рекао да смо ми „девице, којима се мора дивити“....

— А дакле и он прави каламбуре! Ну па какав је каламбур направио? — одазва се достојанственим гласом старац, обраћајући се покровитељски Павлу Павловићу и у напред се смешећи очекива-ном каламбуром.

— Та па ето он је рекао да смо ми „девице, којима се мора дивити“.

— Д-да! Ну па шта? — старац још никако није схватио и још се доброћудније смешио у очекивању.

— Ух, ала, сте ви, татице, зар још не разумете. Дакле, девице и према томе дивити се; девице је налик на дивити се; девице, којима се мора дивити...

— А-а-а! — протегну старац изненађен. — Хм! Ну — па он ће други пут и штогод боље знати рећи! — и старац се весело насмеја.

— Не може човек имати сва савршенства наједаред, Павле Павловићу! — гласно му се подругну

Марја Њикићишна. — Ах, Боже мој, хоће да се удави, запала му кост у грлу! — викну онда на једаред и скочи са столице.

Начини се читава забуна, а Марја Њикићишна је баш то и желела. Павле Павловић се само мало загрцну вином, које је натегнуо, да сакрије своју забуну, али је Марја Њикићишна уверавала и кле-ла се на све стране да је то риба кост, да је она сама видела да је тако, и да од тога умиру људи.

— Треба ударати по потиљку! — викну неко.

— Заиста, то је најбоље, што се може чинити — гласно одобраваше Захљебињин, али се већ нашле и услужне душе: Марја Њикићишна, рићокоса другарица, и на послетку сама домаћица, која се страшно уплашила; све три хтедоше лупати Павла Павловића по затиљку. Павле Павловић беше скочио од стола и отимао се од њих, цео минут је морао доказивати да се само загрцнуо вином, и да ће кашаљ одмах и сам стати — док се на послетку једва једном сетише, да је све то масло Марје Њикићишне.

— Пази мало ти, убојнице!... — строго припрети m-те Захљебињина Марји Њикићишној, али не мога да издржи, него одмах за тим прсну тако силно у смех, да је и то начинило неки ефекат своје врсте.

После ручка изидоше на балкон да попију каву.

— Баш је лепо време! — похвали добројудно природу старац, гледајући са задовољством на врт — само још да је кише... Хајде, ја идем мало да отпочинем. С Богом, с Богом, будите весели! Буди весео и ти! — лупну, излазећи, по плећу Павла Павловића.

Кад се опет сви сишли у врт, притрчи на једаред Павле Павловић к Вељчањинову и повуче га за рукав.

— На један минут, ако смем молити! — прошапута у нестрпљењу.

Ударише страном, идући усамљеном стазом.

— Господине мој, извињите, али овде вам се не дам, овде вам се не дам... прошапута, грцајући од јарости и ухвативши Вељчањинова за рукав.

— Шта? Шта сте хтели? — запита Вељчањинов, разрогачивши очи.

Павле Павловић га гледаше ћутке, само су му усне дрхтале и што би се час по јаросно насмешио.

— Куд сте се дели? Где сте ви? Све је већ готово! — зачу се нестрпљиво дозивање девојака.

Вељчањинов слеже раменима и врати се у друштво. Павле Павловић се такођер журио за њим.

— Смела бих се опкладити, да вас је молио да му позајмите мараму за нос — рече Марја Њикићишна: — и прошли пут је заборавио понети.

— Вечито заборавља! — прихвати средња Захљебињина.

— Заборавио мараму! Павле Павловић заборавио мараму! Мамап, Павле Павловић је опет заборавио мараму за нос — мамап, Павле Павловић опет има кијавицу! — орили су се гласови.

— Па што не каже? Што се увек тако цифрате, Павле Павловићу? — довикаваше му m-те Захљебињина; одмах љу вам послати мараму. И од куд му само увек кијавица? — додаде, одлазећи и радујући се овој прилици, да се врати у кућу.

— Имам, молићу, две мараме, а кијавице ни немам! — викну за њом Павле Павловић, али га она не чу, и за мало, кад се Павле Павловић већ мотао за осталима а све у близини Наде и Вељчањинова, стиже га задувана собарица и донесе му мараму.

— Да се играмо! Да се играмо пословица! — викало се са свију страна, као да ће им „пословице“ донети Бог те пита какво уживање

Изабраше место и поседаше по клупама; Марји Њикићишној првој паде у део да одгонета; заповедише још да што даље стане и да не прислушкује; док је она стајала на страни, изабраше пословицу и поделише речи. Марја Њикићишна се врати и одмах погоди. Пословица је гласила: „Сан је лажа, а Бог је истина“.

Иза Марје је дошао ред на младића са разбарушеном косом и са тамним наочарима. Од њега су тражили још теже услове — да стане у сеницу и да се окрене лицем према огради. Намргођени младић је вршио своју дужност са презрењем, и као осећајући неко морално понижење. Кад га викнуше, не мога ни близу да погоди, обишао је све и саслушао по два пут, што су му говорили, премишљао дуго и намргођено, али из свега тога не би ништа; на послетку га исмејаше. Пословица је гласила: „Богу молитва и служба цару никад нису у залуд.“

— И сама пословица је којешта! — прогунђа с негодовањем ражљућени младић, враћајући се на своје место.

— Ух, ала је то досадно! — зачу се неколико гласова.

Отпратише и Вељчањинова; њега сакрише још даље од осталих; он такођер није погодио.

— Ух, ала је досадно! — зачу се још више гласова.

— А сада идем ја — рече Нада.

— Не, не, сад ће ићи Павле Павловић, ред је на Павла Павловића — повикаше сви живо.

Павла Павловића одведоше до самог плота и метнуше га у кут, а да се не би освртао, метнуше

риџокосу да пази на њ. Павле Павловић, који се поново окуражио а скоро и развеселио, беше намеран да свето испуни своју дужност, те је стајао као пањ, гледајући у плот и не усуђујући се, да се осврне. Риџокоса је стражарила на двадесет корачаја иза њега ближе друштву у близини сенице и немирно се домигивала о нечем са осталим девојкама; видело се да су сви нешто очекивали и то чак са неком узбуђености; нешто се спремао. На једаред риџокоса замаха иза сенице рукама. Онај час сви поскакаше и растрчаше се с грмоглавце на све стране.

— Бежите, бежите и ви! — пришануше Вељчаџинову десет гласова чисто у ужасу због тога, што не бежи и он.

— Шта је? Шта се то догодило? питаше он, журећи се за осталима.

— Тише! Не вичите! Нека њега, нека тамо стоји и гледа у плот, а ми ћемо сви да побегнемо. Ево и Настја бежи.

Риџокоса — Настја — је јурила што је игда могла и махала рукама, као да се Бог зна шта догодило. На послетку се сви слегеше на другом крају врта, с оне стране рибњака. Кад је и Вељчаџинов стигао онамо, видео је да се Катарина Федосјејевна страшно препирала са свима девојкама, особито са Надом и Марјом Њикићишном.

— Кађа, голубице, не срди се! — умиљавала јој Нада, љубећи је.

— Па добро, не љу ништа рећи мамаши, али идем одавде, јер то није ни најмање лепо. Како ће њему сиротану бити, кад се осврне тамо код плота?

Она оде — из сажалења, а сви остали остадоше неумољиви и немилосрдни као и пре тога. Вељчаџинову су наредили, да ни он на Павла Павловића, кад се врати, не обраћа никакве пажње, као да ништа није ни било. „А ми остали да се играмо залога!“ — викну са усхићењем риџокоса.

Павле Павловић је стигао у друштво од прилике тек после четврт сата. Барем две трећине тога времена је прецоњао код плота. Играње залога беше већ у пуном јeku и врло је добро ишло — сви су викали и били весели. Ван себе од јарости прискочи Павле Павловић управо Вељчаџинову и опет га дохвати за рауав.

— На један минут, ако је по вољи!

— О Господе, шта је напао непрестано са својим минутима!

— Опет тражи мараму — повикаше за њима.

— Ну, али ово сад је зацело ваше масло; ту сте за цело ви, ви сте то учинили!.. — Павле Павловић је чак шкргуао зубима, говорећи ово.

Вељчаџинов га прекиде и мирно га посаветује да буде мирнији, јер иначе се не ће отрести задиривања: „за то вас и задиркују и насађују, што се ви љутите, кад се сви смеју и шале“. На његово чудо речи и савет страшно се коснуше срца Павлу Павловићу; одмах се смири, и то толико, да се повратио к друштву, као кривац, и покорно пристао међу играче; за тим га неко време нису дирали, него се играли с њим као и са осталим — и не прође ни пола сата, а он се већ развеселио и забавио. У свима играма је узимао себи, кад је требало да има, пара, по највише издајницу риџокосу или једну од сестара Захљебињиних. Ну на своје још веће чудо опазио је Вељчаџинов, да се Павле Павловић скоро ни један пут није усудио да почне говорити са Надом, и ако се непрестано мотао и увијао поред ње или у њезиној близини; тако да је изгледао да свој положај опаженога али презренога од ње сматра некако као потребан и природан. При крају га опет насадише.

Играло се жмуре. Онај, који се сакривао, смео је бегати с једног места и сакривати се на другом. Павлу Павловићу, који се из почетка добро сакрио у густом жбуну, дође на једаред у главу да претрчи и да се сакрије у кући. Опасише га кад је бегао и за њим се нададе вика; он шмурну хитро преко степеница у антрсол у намери, да се сакрије тамо на једном њему познатом месту за орман. Али риџокоса полети горе за њим, докраде се на прстима до врата и спусти резу. Одмах престадоше сви играти се и опет побегоше сви на ону страну рибњака са друге стране врта. После једно десет минута виде Павле Павловић да га нико не тражи па погледа кроз прозор. Не беше никога у врту. Није смео да виче, да не би пробудио старе Захљебињине, а собарици и служавци беше дат строг налог, да се не јављају и не одзивају на позив Павла Павловића. Могла му је отворити Катарина Федосјејевна, ну она, вративши се у своју собицу, да мало седне и преда се својој машти, беше случајно такођер заспала. И он мораде на овај начин да чека готово читав сахат. На послетку се почеше појављивати, као случајно пролазећи, по две и по три девојке.

— А што ви, Павле Павловићу, не дођете к нама? Ах, како је лепо и весело тамо! Играли смо позоришта. Алексеј Ивановић је представљао „младога човека“.

— А где сте ви, Павле Павловићу, вама се баш мора дивити! — опасише друге девојке.

— Чему се мора опет дивити? — зачу се изнебуха глас m-те Захљебињине, која тек што се про-

будила па јој се мало прохтело да се прође по врту и да мало гледа „дече“ игре, док не стигне чај.

— Па, ено, Павлу Павловићу! — показаше јој прозор, из кога је вирило са искаженим осмехом и бледо од пакости лице Павла Павловића.

— Не знам само какво је опет то уживање седети сам, кад се сви тако лепо и весело забављају! — климаше главом домаћица.

Међу тим се Вељчаџинов на послетку удостојио, да добије од Наде објашњења у погледу њезиних речи, „да јој је мило, што је дошао... из извесног узрока“. Разговарали су се о том у једном усамљеном дрвореду. Марја Њикићина је нарочито дозвољала Вељчаџинова, који се са осталима играо нечега, што му беше већ страшно досадило, и одвела га у онај дрворед, где га је оставила на само са Надом.

— Ја сам се потпуно уверила — осу се она смело и нагло говорећи — да ви ни близу нисте пријатељ Павлу Павловићу, као што се он хвалишао нама. Пронашла сам, да сте ви једини у стању указати ми велику услугу; ево, ово је његова браслета — рече, извадивши из џепа кутију — и ја вас најлепше молим, да му је што пре повратите, пошто ја сама ни за што и никада више за целог живота не ћу проговорити ни речи више с њим. У осталом можете рећи, да му то у моје име говорите, и да се не усуђује више наметати се са својим поклонима. Остало ћу му ја већ поручити по другима. Јесте ли вољни учинити ми ту љубав и испунити моју жељу?

— Ах, за Бога, избавите ме тога! — викну Вељчаџинов, замахвавши рукама.

— Како? Да вас избавим? — страшно се зачуди Нада његову отказу и разрогачи очи на њ. У један мах несташе њена спремљеног и подготовљеног тона и понашања и она мало не удари у плач.

Вељчаџинов удари у смех.

— Нисам ја тако... ја бих то врло радо учинио... али ми имамо међу собом неких непречишћених рачуна...

— Знала сам ја да ви нисте његов пријатељ и да нам је налагао! — прекиде га ватрено и нагло Нада. — Ја никада не ћу поћи за њега, знајте то! Никада! Не разумем, како се смео само усудити... Само што му ви ипак морате предати његову гадну браслету, јер иначе не знам шта да радим! Ја свакако хоћу и желим, да је он још данас, још истога дана добије и да прогута пилулу. А ако направи какву сплетку код оца, онда ће запамтити.

Иза жбуна на једаред и са свим изненада искичи разбарушени младић са тамним наочарима.

— Ви морате предати браслету — навали он као помамап на Вељчаџинова — већ само у име права и еманципације женскиња, ако стојите на висини питања.

Ну не пође му за руком да доврши; Нада га из све снаге потеже за рукав и одвуче од Вељчаџинова.

— Госпoде, ала сте глупи, Претпосилове! — викну му она. — Одлазите даље! Напоље, напоље, и да се нисте усудили прислушкивати, ја сам вам заповедила, да далеко стојите! — дупну љутито ногом, и када се онај опет већ завукао у своје жбуње, она је још ходала преко стазе као изван себе, севајући очима и склопивши руке пред собом.

— Ви не ћете хтети веровати, колико су глупи! — стаде на једаред пред Вељчаџиновим. — Вама је ето смешно, а како је мени?

— Да то није он, да није он? — смејао се Вељчаџинов.

— Разуме се, да није он, и како сте само могли тако што и помислити! — насмеши се и поцрвене Нада. То је само његов пријатељ. Ну не разумем, какве он то пријатеље бира; сви они тамо говоре, да је то „будући покретач“, а ја ништа не разумем... Алексеју Ивановићу, ја немам на кога да се обратим; реците последњу реч: хоћете ли дати или не?

— Ну па добро, даћу, дајте то амо.

— Ах, ви мили и добри мој! — обрадова се она, предајући му кутијицу. — Ја ћу вам за цело вече певати, знајте то, а пре сам вам слагала, да не волим музику. Ах, кад бисте ви бар још који пут дошли, како би ми то било мило, ја бих вам онда све, све, све бих вам испричала, и још много осем тога, јер сте ви тако добри, тако добри, као — као Каћа.

И заиста, кад су се вратили у кућу на чај, она му отпева две романсе. Глас јој беше додуше још неизвежбан, али ипак развијен, пријатан и јак. Кад се сви вратили из врта, Павле Павловић је већ солидно седео с родитељима за чајним столом, на којем је већ струјао велики породични самовар и биле размештене породичне чајне чашице од северског порцелана. По свој прилици се разговарао са родитељима о врло озбиљним стварима, јер је био намеран, да прекосутра отпутује на читавих девет месеци. На друштво, које је дошло из врта, а особито на Вељчаџинова, није ни погледао; видело се такођер и да није направио никакве „сплетке“ и да је за сад још све било мирно.

Ну кад је Нада почела певати, појави се одмах и он. Нада нарочито не хтеде одговорити на једно

његово непосредно питање, али њега то није ни најмање узнемирило ни поколебало; он стаде иза наслона њезине столице и целим својим понашањем показиваше, да је то место његово и да га не ће никоме уступити.

— Сад ће да пева Алексеј Ивановић, шапан, Алексеј Ивановић ће сад да пева! — повикаше скоро све девојке, гурајући се око гласовира, за који је самоуверено седао Вељчаџинов у намери, да сам себи свира пратњу. Изидоше и стари, дође и Катарина Федосјејевна, која је седела с њима и разливала чај.

Вељчаџинов изабра једну, сад већ скоро сваком познату, романсу од Гљинке:

„Кад у веселом тренутку усташца развучеш
Па нежно к'о голупче ти мени загучеш...“

Он је певао обраћајући се једино Нади, која је стојала поред њега, најближе од свију. Глас беше скоро већ са свим изгубио, али се по остацима видело, да му је негда био прилично леп. Ту романсу је Вељчаџинов имао прилике пре двадесет година, док још беше студент, да чује из уста самога Гљинке, у кући једнога пријатеља покојног композитора, на литерарно-уметничкој вечерњој забави за мушкарце. Раздрагани Гљинка је свирао и певао све своје најмилије ствари из својих композиција, па међу осталим и ту романсу. И њега тада већ беше издао глас, али се Вељчаџинов сећао ванредног утиска, који је учинио баш том романсом. Какав певач од заната, салонски певач, никад не би могао постићи таки успех. У тој романси напон страсти расте, појачавајући и уздижући се сваим стихом, сваком речи; и баш због силе тога необичног напона најмања нетачност, најмања неприродност или неистина, које се тако лако потградају у опери, овде би покварила и унакарадила сваки смисао. Да се отпева ова малена али необична стварчица, беше преко потребна истинитост осећаја, преко потребно истинско и потпуно надахнуће, истинска страст или потпуно песничко усвојење страсти. Иначе се певањем те романсе не само не би постигао никакав успех, него би се иста чак могла учинити ружна, а мало да не и бестидна: не би било могуће изразити толику силу напона страсног осећаја, а да се не изазове осећај одвратности, међу тим истинитост и *простодушност* спасаваху све. Вељчаџинов се сетио, да је и он сам некад могао добро да отпева ту романсу. Примео је скоро са свим од Гљинке начин певања; ну овога пута му се од првог стиха зажегло истинско надахнуће у души и одјекнуло у гласу. Са сваком речи романсе све је силније и смелије избијао и освајао осећај, а у по-

следњим стиховима и када је довршивао и, гледећи светлим и зажареним очима у Наду, певао последње речи романсе:

„Смелије ти сада гледам у очи,
Ближим ти уста, да чујем немам моћи,
Хоћу да љубим, љубим, љубим!
Хоћу да љубим, љубим, љубим!“

Нада чисто задрхта од страха и чак се мало трже патраг; образе јој облило руменило али у исти мах и нешто као одзив Вељчаџинову прелете јој преко застиђена и збуњена лица. И на лицима свију осталих женских слушалаца беше изражена очараност а у исто време и снебивање: свима се некако чинило, да је и немогуће и срамота тако певати, а у исти мах су сва та лица и очи гореле и севале и чисто као очекивале још нешто. Особито је међу тим лицима пало у очи Вељчаџинову лице Катарине Федосјејевне, које је у овај мах изгледало готово врло лепо.

— Лепа романса! — промрмља стари Захљебињин, прилично узбуђен — само... зар није мало и сувише силно? Пријатно, али силно...

— Силно... одазва се и m-me Захљебињина, али јој Павле Павловић не даде да доврши: он на једаред искочи напред и као ван себе, заборавивши се толико, да је сам својом руком ухватио за руку Наду и одвео је од Вељчаџинова па онда претрчао к њему, гледећи га пренеражено и мичући уздрхтаним усницама.

— На један минут, ако изволите! — једва промуца на послетку.

Вељчаџинов је добро видео, да још који тренутак на би тај господин био у стању учинити штогод још десет пута горе; ухвати га за руку и, не обраћајући пажње на опште чуђење и снебивање, изведе га на балкон, оданде се чак сиђе с њим доле у врт, где се већ било скоро смркло.

— Разумете ли ви, да морате овога часа, овога тренутка са мном отићи одавде? — рече му Павле Павловић.

— Не, не разумем...

— Сећате ли се — настави Павле Павловић својим шапатом — сећате ли се, како сте оно пре искали од мене, да вам рекнем *све*, да вам рекнем отворено „најпоследњу реч...“ сећате ли се? Ну па сад је дошло време да вам рекнем ту реч... хајдете!

Вељчаџинов се мало промисли, погледа још једном Павла Павловића и пристане да иде с њим.

Њихов ненадни одлазак забрину родитеље и ужасно узбуну све девојке.

— Бар да сте још по једну чашу чаја... жалостиво простења m-me Захљебињина.

— А што си се ти узмувао? — окрену се старац строго и незадовољно Павлу Павловићу, који се само осмехивао и чинио свему невешт.

— Павле Павловићу, зашто нам водите Алесјеја Ивановића? — жалостиво загукаше девојке, у исти мах га пресецајући погледима. Нада тако љутито погледа на њ, да се сав најежио, али не хтеде попустити.

— Опростите, али у истини Павле Павловић хвала му — сетио ме је на веома важну ствар, коју сам могао пропустити — смејао се Вељчањин, пружајући руку домаћину и праштајући се са домаћицом и девојкама и овај пут одликујући Ката-

рину Федосјејевну од свију осталих, а то су и опет сви опазили.

— Ми смо врло захвални на вашој посети и свагда ћете свима нама бити мио гост! — заврши достојанствено Захљебинић.

— Ах, нама је особито мило... — са осећајем прихвати домаћица.

— Дођите, Алесјеју Ивановићу! Дођите! — чули се многобројни гласови са балкона, кад је већ сео са Павлом Павловићем у кола; чуо се и један гласић, тиши од других: „дођите, мили, мили Алесјеју Ивановићу!“

„То је рићокоса!“ — помисли Вељчањин.

(Наставиће се)

П О У К А

О ПРОШЛОСТИ БЕОГРАДА

(Наставак)

Септембра године 1520 умро је султан Селим I, освајач Мисира и васпоставилац калифата. На престо дође његов син Сулејман II или Велики, кога су распињале поносне мисли, да ће освојити сав свет. Ласкавци његови прорицали су му најсјајнијих победа и освојења па имали су и право. Међу првим чиновима, како је ступио на владу, било је то, да је изазвао Угарску. Послао је свога посланика у Будим на краљевски двор, где је седео Лајош, млађани син покојнога краља Владислава од Угарске и Чешке. Сулејман је захтевао да му се плати данак. На угарском се двору са послаником поступило тако, како није одговарало међународним појмовима, те су га и убили, а то је султан одмах употребио као згодну излику, да краљу Лајошу објави рат. У пролеће године 1521 пође са великом војском и са триста топова из Цариграда. У Софији се војсци придружи Ферад паша са три хиљаде камила, на којима је било свакојаког ратног прибора, а на два дана после тога дошло је тридесет хиљада камила, које су у Азији биле похватане и преко Босфора доведене биле за војском. Раја у санџаку софиском, нишком, смедеревском и видинском мораде дати десет хиљада кола пуних брашна и јечма, чиме су камиле натоварили. Код Ниша се војска разделила. Ахмет паша, беглер-бег од Румелије, пође према Шапцу, камо је за њим пошао султан са језгром војске; велики везир Пирипаша пак удари београдским друмом. Пред једном и пред другом војском јездеде су лаке коњаничке чете, хиљада јаничара били су по-

слани у појачање бегу од Смедерева, који је са својим четама имао да створи авангарду Пирипашиној војсци. Пустошећи јурили су, у мањим четама, турски коњаници и јављали да долази војска. На осам дана раније, но што је стигла авангарда, јавиле се те пуштахије већ на Сави и Дунаву. Знаци ватром поћу а димом дању горе на Авали јављали су београдском и земунском становништву, да по околини муте турске чете. Мало по мало па стиже и главна војска те стаде Београд затварати са копна. Београд је тада био под заповедништвом тамишкога грофа Перења. Био је утврђен у то време онако исто, као што је био године 1456, кад га је опсађивао султан Мухамед II. Силађија и Владислав Хуњадија оправили су тада Београд за неколико месеца, и то сведочи, да му тада није мењан општи облик, него да су само поправљени зидови и белемови и да су озидане и затворене провале, које су били начинили Турци за време опсаде. За ово постоји доказ у слици Београда од године 1521, коју је издао Ортелије. Високи зидови, с вишим још округлим и четворним кулама, од којих су биле највеће оне две, што се звале *Небојина* (у немачким књигама из тадашњег доба *Fürchtenichts*) и *Жигица* (*Hirsenthurm*), било је све, из чега се састојале београдске фортификације у то време. Но Београду је оскудевало у то време у великим топовима за одбрану града, које је изгубио командант Београда Јован Запоља још године 1515. Сем тога није било ни артилериске спреме, ни барута, колико је требало,

те је краљ Лајош за то наредио да се спреме неколико лађа и да се на њих натовари колико је требало топова и барута и да се бродовље спусти низ Дунав у Београд.*)

Међу тим је Ахмет паша опсео Шабац и жестоко на њ нападао, но исто се тако храбро бранила и посада, у којој није било више од сто момака и неколико коњаника под јуначним заповедником Симоном Логодијем. По што су Турци напунили водене шанчеве фашинама, могли се храбри браниоци још лако спасти преко реке, но они су, спаднувши на шездесет, очекивали јуриш, који је главе стао њих све, али и седам стотина Турака. Њихове су главе у реду понамештане биле по друму, којим је Сулејман сутрадан прошао у двор, по што је преда се пустио освајача Ахмет-пашу и санџак-бегове, да га пољубе у руку. Одмах нареди султан, да се дигне мост преко Саве у сремску земљу. Сам је седео под чардаком на обали, како би надгледао да се посао ради што ревноје, а стојале су ту и све аге од војске и двора, у руци им батина, па су људе терали на рад. Девет дана узастопце радило се на том мосту, а за то је време дошао глас, да је Земун пао у руке великом везиру и да је Ђаја-пашин син Балибег на свом походу освојио неколико дворова и посекао шездесет глава. Десетог дана био је мост готов, само да се преко њега пређе — а био је дугачак осамнаест стотина аршина — но и стога дана река тако набуја, да је разорила мост те се тек после осам дана могло прелазити.

Већ је читав месец дана био велики везир Пирпаша пред Београдом, кад се Сулејман са целом осталом војском појавио код града. Пребеглице издадоше, да су зидови најслабији на оној страни, где Сава утиче у Дунав те се одмах од тако званог ратног острва стаде пуцати на варош, и то са успехом, јер опсађени нису имали џебане. Те тако је Београд био затворен како са копна, тако и са воде.

1 августа помотрио је султан Земун и Београд, Београд дабогме само с воде. Сутрадан је био велик ратни савет у земунском двору, где се решило да 3 августа буде општи јуриш на Београд. Но опсађени су га тако храбро одбили, да су шанчеви били напуњени лешинама а јаничарски је ага био рањен. Султан је са великом и сјајном свитом с овој стране обале Савине гледао како његови јуришају те је био огорчен, кад је видео, да им не иде од руке, а нарочито кад се разнео глас, да водом и сувим долази мађарска војска да град ослободи опсаде. Но глас се тај после исказао као неосновап. Сад дође још девет јуриша и најпосле буду на ра-

тном острву постављене батерије те се с воде стаде пуцати на куле и бедеме. У Београду као да је међу заповедницима Влахом Олахом, Јаном Ботијем и Јованом Мозганом владала несугласица. Овај последњи, увиђајући неуспешност отпора, као да је био склоњен на преговоре с Турцима. Српске и бугарске најамничке чете, које се донде бориле у вароши, буду пуштене у град. Борба буде настављена, но ипак је престала после двадесетог јуриша и по што је Сулејман наредио да се разори Небојина, нај јача кула с воде. Заповедници, који су изгубили били сву наду те видели, да су напуштени, стадоше преговарати с Турцима и на прилично сраман начин предадоше им град, уз јемство, да ће им остати живот и слобода. Но Турци нису држали задану реч, него посекоше онај део мађарских чета, који се није могао спасти на лађе, што су биле ту у приправности, а српске и турске најамничке чете одведу у Цариград и населе их на Босфору. Сулејман их је послао 9 септембра из Београда у Цариград, заједно са њиховим свештеницима и калуђерима, и населио с њима једно село, које је прозвао Београдом, а у Београду је оставио само оне, махом старе Србе, који се за време опсаде нису борили са Турцима.

Београд је био освојен 29 августа 1521. Већ сутрадан прешао је Сулејман мостом из Земуна у Београд а јаничари су га његови дочекали са радосном кликом. За тим је наименовао Вали-бега врховним заповедником града, послао је победна писма судијама и намесницима у држави, а и сенату Млетака, с којима је био у пријатељству, а највећу цркву у Београду претворио је свечаном молитвом у џамију.*)

Тако је Београд постао турски. Већ га је Мухамед II назвао кључем Запада, мостом, који води у Угарску, путовођом, који казује пут у Будим и у Беч.

Једном од најдостојнијих прејемника Османових на престолу било је суђено, да отме тај кључ и да на донде непобедимим бедемима Београда истакне знамења своје неограничене владалачке моћи.

Сулејман богме и није дуго оклевао него је гледао да употреби победу своју и освојење тога последњег и нај јачег бедема хришћанству.

Већ после неколико година паде у гроб са кра-

*) Срби су у оно време имали у својој цркви у Београду мошти свете Патнице (свете Петке? Patnica, Veneranda), једну руку свете Варваре мученице и једну икону свете Богородице, и Сулејман је наредио те су они Срби, који се селили у Цариград, понели све ово са собом, а после је продао све то цариградском патријарху за дванаест хиљада дуката. Протић: Одломци и т. д. по Хамеру.

*) Генерал К. Протић: Одломци из историје Београда.

љем Лајошем, који у знаменитом боју код Мохача изгуби круну и главу, и слобода и независност Угарске и још се исте године (1526) засја на будимским краљевским дворима полумесец у знак султанској врховној власти.

(Наставиће се)

Скоро сто и шездесет година трајала је та турска влада и тек је каснијој генерацији било дано да спере љагу прошлих векова и да уједињеним силама и одушевљењем понесе хришћанску победну заставу од Беча до Београда.

Т. Ст. Виловски

КЊИЖЕВНОСТ

НЕМЦИ И ФРАНЦУЗИ

(Наставак)

V

Први део *Фауста* стоји на највишем месту ових несавршених производа. Урнек-дело ове књижевности без урнек-дела само је покушај, или, као што признаде патрис првом издању, само одломак. Али је то грандиозан покушај, диван одломак. Овај спев читав је свет «символичан, идејалан и магловит», како се Гете изражава. (Писмо Шилеру од 24 јунија 1797.) Увек ће се у њему по што занимљиво открити.

Но како је изведен, то је да Бог сачува! «Писана на више махова и на брзу руку», ова се трагедија састоји из сцена без сваке свезе. После приступа озбиљна и облачна, који се отвара попут широка улаза са узвишеним сразмерама, спуштамо се у Ауерсбахов подрум, где се изводи груба и животињска теревенка. За тим од неразумљивих фантазмагорија врачариних у једанпут се преносимо у идилу просту и стварну. Гете се ту показује веран свом драматском начелу: он тако удешава, да нам износи само дуге разговоре, а док ови трају, не миче се радња ни за длаку напред.

Уједанпут, без прелаза, без објашњења, ова идилка, која у *главном није друго него експозиција врло пространа*, у којој се писац ограничава да *поставља љубав*, из које би перипетије требале да излазе, ова идилка уступа крваву драмату. Јунакиња јеца, брат искрене попут ђаволка из кутије, бије се и погине, катастрофа неспремљена. Ипак се интерес буди, гледаочево срце бије: шта ће да буде од Маргите? Писац бира овај «психолошки момент» да нас води на Брокен, где присуствујемо, као у неком бунилу, Валпургис-ноћи. Необичностима, тамним местима, глупостима не зна се више броја. У који пар мислимо, да смо се тога опростили . . . rrr! ево ти уметка и

опет у овом незгодном уметку. Па тек какав уметак! На нашу главу обори се усов од књижевних стихова: треба да заборавимо на Фауста у невољи, на Маргиту у тамници, па да се занимамо пријатељима и непријатељима Гета, саветника вајмарског дворца, који су одавна заборављени! Николаји, Лафатер, преобучен у ждрала, идеалиста, супернатуралиста, ветрница и звездан зрак, редом наваљују на нас са својим тромим шалама. Најпосле се писац враћа свом драмату, али, зацело да би накнадио изгубљено време, завршује на осам листова, у разрешењу задухану и журну, ону интригу, коју је прекинуо непојамним уметком од преко пет стотина стихова.

Једном речи у *Фаусту* има два приступа, један за другим: један за целога *Фауста*, то је уговор са Мефистофелесом; други за посебни драмат Фауста и Маргите; ово је чиста идилка све до Маргитине плачне молитве и Валентинова доласка. Ова два чрезмерна приступа спојена су фантастичним уметком са пренагљеном катастрофом: то вам је *Фаустов* план. Овој трагедији ништа друго недостаје, него само сав заплет.

Не мари! Из овог исполинског «одломка» излази човек потресен, али усхићен. Сама мрачност овде скоро увек очарава. Она заиста има пуно садржине; па и кад не разумемо песникову мисао, може да се постави своја мисао под неопредељене и широке речи, које троши, па једно на друго дивиш му се, у толико више, што си му, и не знајући то, његов сарадник.

VI

Шилер, као и велики му такмац, био је по реду романтичан и класичан. После ексцентричности и невероватности у *Разбојницима*

и *Фијесту* окренуо се од Шекспира; у своје драмате сneo је свуколику правилност, за коју је био подобан. Пошто је покушавао радикалну револуцију, задржао се код скромне угодбе, као у Француза Казимир Делавињ. Али све ово попуштање није у њему избрисало првобитну тежњу: ма се колико мучио да буде оно што није, он је остао оно што су сви Немци, сачинилац првих покушаја, истраживалац, који, тежећи ка најбољем што нам будућност храни, не може да постигне савршенство, које може да се у садашњости постигне.

То ће нам доказати, не његови први покушаји, који дају критици много слабих страна, него његова два најпознатија драмата: *Дон Карлос* и *Вилхелм Тел*. Да не бисмо морили читаоце, ограничићемо се на ова два примера, који у осталом у себи садржавају целога Шилера. *Дон Карлос*, слободнији, разноликији, држи се још, са мање мана, првога начина песникова; његово последње дело, које је, како сви призивају, његово најбоље, спада у перијоду чисто класичну.

(Наставиће се)

К О В Ч Е Ж И Њ А

КЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ

— Прва и друга свеска (уједно) XVI. књ. Јагићева Архива за слов. филол. објавила је многе чланке, критике и приказе, који се тичу нашег језика и књижевности: *Е. Калужњанин*: Über zwei noch unbekannte Abschriften der serbischen Annalen (први из XVI в. у нар. књијници у Софији, други поч. XVIII в. у књиј. „Бугарског. књиј. друштва“); наставак епохалне радње *А. Серпензена*: Beitrag zur Geschichte der Entwicklung der serb. Heldendichtung (ово је други део, у којем се расправља о кратковрсним [kurzzeitig] јуначким песмама особито у збиркама Симе Милутиновића и Вука); *Петра П. Ђорђевић*: Einiges über die Kanomundart im Königreiche Serbien (кановачки дијалекат је на средини међу сремским и ресавским; Кановци су на Колубари и под Космајем: често кажу *кано* [као оно?]); *В. Облак*: Die Halvokale und ihre Schicksale in den südslavischen Sprachen (последњи уводи говори се о замени њ и њ у словеначком, у српско-хрватском и у бугарском); исти, Zum silbenbildenden I im Slavischen (ту је расправљено, како је судбе било I sopaps и у нашем језику). У „Критичким објавама“ су критике В. Јагића на глаголеки мисао за Црну Гору, *Халатскога*: Југославијске сказанија о Краљевичу Марку в њези свези с произведенијма русекаго былеваго эпоса I. и *Новаковићеве*: Прве основе слов. књиј. међу балк. Словенима. У „Bibliographisches“ приказао је Јагић *Недићеве* дело: „Из новије српске лирике“, *Копутићеве* „Критика и књијевност“ и дра *И. Микша*: „О јуначком епосу словенском I“ (писано је чешки а расправља се и о српском епском песништву). На крају је Јагић у некрологу, који предиде пријатељском тугом, у кратко оценио рад Ф. Рачкога.

— Како смо уверени да ће читаоце „Стражилова“ интересовати Јагићев суд о Недићевим критичким студијама „Из новије српске лирике“ и о књијзи Радована Копутића, што изађе лане под натписом „Критика и књијевност“, то им га ево у целини довосимо у српском преводу. „Књијевној критици посвећена дела јесу у српско-хрватској књијевности велика реткост. Сваки часопис до душе води рубрику, која обухвата приказивање књијевних новина, но по правили такве рецензије немају трајне вредности. На прете се могу набројати имена оних, који су критичкој студији књијевно-

сти поклонили дужу или трајну пажњу. Отуда се и разјашњава велика оскудица у књијевно-историским делима. Интерес интелегенције за одличне производе страних књијевности као да је у целом веома незнатан; бар се ванредно ретко чује за преводе знаменитих класичких дела из других књијевности од мало већег обима, који би морали истаћи у облику самосталних дела. Или зар да човек помисли, да интелегенција такве радове свагда у оригиналу или, рецимо боље, у немачком преводу чита и проучава? Нешто ће ту бити истина, али ће се и то познатије по свој прилици ограничити на веома узан круг самих уметника, који производе. У таквим је приликама свакако врло угодно, да наједаред могу навести из новијега времена два списа, којима је предмет критички поглед на новију српску књијевност. Но одмах морам додати, да оба списа иначе ништа немају заједничко. Есеји професора Недића говоре о неким од најзнаменитијих српских лирских песника из најновијега времена по субјективном избору критичареву. За што је писац само тих шест или за што је баш те песнике одабрао да буду предмет његовој критичарској пресуди, то се не сме питати, или ако би се и питало, не би се у тој књијзи добио директан одговор; само се међу редовима може читати, да писац као да тих шест песника, о којима говори, држи за најзлатније лиричаре у Срба. То у неколико може вређати оне, који нису примљени у тај број, но то се право критичару не може одузети; ко се осећа запостављен, нека се ма на који начин јави за реч. Но да ли су тих шест критичких есеја одиста тако изведени, да могу рачунати на опште одобрење? Добија ли читалац утисак основане и оправдане оцене? То је питање, у које се смем упусти само са свога гледишта. Свакако је професор Недић врло даровит, у спољашњем облику приказивања врло примама, у оштрини суда особито одличан критичар. Према критици, која „опомиње на ону врсту ребуса, који су познати под именом *књијевних скокова*“ — тим не баш бог зна како духовито изабраним изразом означава уобичајену критику — карактерише критичко становиште професора Вуловића као наслањање на Бернеа — то нека пречисти с Вуловићем —, а његово се гледиште ближе не прецизује. Не симпатише са Берне-Вуловићевским (sic!) правцем због уношења политичких момената у књијевну критику;

али му се не допада ни „реални“ (рецимо „нихилистички“) правац. Па шта му је идејал? „Критичарева је задаћа“ — читамо на страни 61 — „да изнађе унутарњу страну, дух и правац песника и оно што његовим песмама даје поетска живота“. Признајем, да ми та општа дефиниција није јасна. То чини ми се хтели су и мислили најпосле и С. В. Поповић („критичар по коњичким скоковима“) и Св. Вуловић (српски „Берне“!) и други. Боље да нам је казао проф. Недић, којим путем он, противно својим претходницима, хоће да дође до исте сврхе. Човек би рад био што да чује о његовој „методи“ критичког испитивања а како се он сам о том скоро никако и не изражава, то мора човек гледати да је извади из тока мисли у његовим есејима. Простор нашег листа, који је намењен филологији, на жалост не допушта, да се дуго ту задржимо; а осећам да нисам позван да са своје стране критишем то дело, које је критици намењено. Задовољавам се општом опаском, да у есејима Недићевим у поједином налазим веома много што је добро, али да цео његов поступак није кадар одвести натраг на одређене објективне принципе; то су слике нешто ђудљива расположења у духовита човека. Према једном Лази Костићу врло је оштар, неумитан; сличне екстраваганције у једнога Јакшића пољепшавају се изразом „јак, силан темперамент“. Јовану Јовановићу се пребацује што примењује народно-лирски стил, у чему је он само пошао трагом Бранка Радичевића, а код Јована Илића сам се критичар за то одушевљава. Где је ту жељена „равна мера за све“? Нису ли то афоризми „помућеног многог науком и префињеношћу културном“ (!) критичара, коме се допадају дивљи изливи тако званих природних генија, коме је сирово драго камење милије од углача-нога, који признаје само непосредан излив појетскога осећаја, а сваку ингеренцију духа, који је управо носилац прекаљених мисли, схваћа као слабљење појетске снаге. Отуда се разјашњава и његова полемика против једне опаске Шилерове, отуда његова одушевљеност за песнике као што је Сима Милутиновић, коме се шта више и неразумљиви језик, којим „замуцкује“, урачунава у заслугу. — Друга књига (Копутићева „Критика и књижевност“), кад се с ње збрише полемички тон, који је по мом мишљењу са свим излишан и мало основан, не даје управо ништа друго, до ли богат цветник из дела руских критичара (Бјелинеког, Доброљубова, Апол. Грегоријева и др.) и из дела Француза (Тена, Хенекена). Но апликација тих идеја на домаће прилике (Гл. III „Наша књижевност“) слаба је и сушта фраза, не изведена ни у смислу руских ни у смислу француских критичара — доказ, да је човек могао читати много књига а опет да из њих није много научио за своју употребу“.

+ У четвртак 10 марта држала је књижевно-уметничка заједница другу своју седницу. На тој је седници М. Ђ. Милићевић читао причину „Валпир“ и сличницу „Камелин Јака основалац Делиграда и један модерни педагог Шумадица“. Андре Гавриловић изнео је опет преглед бугарских књижевних листова по социјалистичком бугарском листу „Напредњак“.

САДРЖАЈ: Песништво: Опомена. Први цвет Срећа и људи. Вечити муж. — Поука: О прошлости Београда. — Књижевност: Немци и Французи. — Ковчежић: Књижевне белешке.

„СТРАЖИЛОВО“ излази сваке недеље на читаву табаку. Цена му је 5 фр. а. вр. на целу годину, 2 фр. 50 новч. за по године, 1 фр. 25 новч. на четврт године. — За Србију и Црну Гору 14 динара на годину. — Рукописи се шаљу уредништву претплата књижарници Луке Јоцића у Нови Сад. — За Србију прима претплату књижарница В. Валожића у Београду.

Говорило се о раније покренутом питању о уметничкој изложби и решило се, да се 1895 године приреди у Београду уметничка изложба, на којој би се изнели уметнички радови од сто и педесет година па на овамо а урађени код јужних Словена. У ту сврху изабрат је одбор од ових лица: Стеве Тодоровића, сликара, Петра Убавкића, скулптора, Драгише Милутиновића, архитекте, Светозара Зорића, професора, др. Милана Јовановића, Милана Ђ. Милићевића, др. Љубе Недића и Андре Гавриловића.

+ 14 марта држао је своје приступно предавање на Великој Школи професор Љуба Ковачевић „О старим српским и бугарским новцима“. Предавање је испало врло добро; расветлило је доста места у нумизматици нашој. Ковачевић истиче, да се у Бугара не коваху новци пре Михајла II Асена, зета Стевана Уроша I, који је опет први у српској држави почео ковати, већ да су они по угледу српском отпочели ковање; даље обара нека Љубићева мишљења о појединим новцима које Немањића, које Бранковића и других великаша онога доба; а најинтересније је да не признаје ковање златних новаца у нас. Ово последње нарочито је утврдио доказима, изневши да су досадашњи златни наши новци лажни.

— Ове се године навршује сто година како је изашла Рајићева историја. Тим поводом саопштавају загребске „Na-godne Novine“ у ускршњем прилогу ове године (уз бр. 69) критичке рефлексije Каменка Суботића о Јовану Рајићу, које су подељене на ова четири одека: I. О модерном добу у српском друштву; последице аустриско-турског рата на крају XVII века у животу српскога народа; емиграција на територију круне св. Стевана, напредак у животу ове емиграције. II. Јован Рајић пре калуђерства; у манастиру; психологија његова карактера. III. Рајићева историја; Јосифинизам у Срба; теолошка и напредњачка струја у српском друштву; Рајићева филозофија повести. IV. О уметничком елементу у повесној науци; индивидуалност; тенденција уметности и повести; о повесној субјективности.

— Vienas је у 9 броју ове године на 139 страни донео песму, којој је натпис „Već је prošlo...“ а потписан је под њу Vjekoslav Ivanović и додано Kotor, 1894. Та је песма од речи до речи једнака елегiji покојног Војислава Ј. Илића и то целом првом и другом одељку оне елегije, што је у првом издању Војислављевићевих песама на стр. 166—174; уз та два прва одељка додан је први део дванаестог (стр. 173) одељка. Па да Хрвати нису оригинални!

— У Земуну је сад у понедељак умро *Игњат Сопрон* у седамдесетој години свога живота. Покојни се Сопрон на немачком језику бавио стварима, које се тичу и нас Срба. Међу осталим је написао монографију Земун и околине и приповетку с натписом „Последња гроница Бранковићка“, коју је на наш језик превео Мојо Медић.

— „Реалиста“, стихована приповетка Вл. М. Јовановића, што ове године изађе у нашем листу, прештампана је у засебну књигу.